

معرفی و بررسی * دایرةالمعارف قرآن، الیور لیمن

دکتر محمد علی رضایی اصفهانی*
عضو هیئت علمی جامعه المصطفیٰ العالمیه
سید مهدی اعتصامی*
کارشناسی ارشد مرکز تخصصی تفسیر و علوم قرآن

چکیده

این مقاله کتاب «قرآن، یک دایرةالمعارف» الیور لیمن را بررسی می‌کند و ویراستار، نویسندگان، ترجمه، فهرست‌بندی مدخل، چگونگی گزینش، و چینش آن‌ها را مورد نقد قرار می‌دهد.

این کتاب با 468 مدخل اصلی و ارجاعی در 800 صفحه توسط 8 نفر عضو هیئت تحریریه و چهل و سه نویسنده تخصصی در سال 2005 میلادی منتشر شد. توجه به مذهب شیعه و شخصیت‌های آن، ارائه بیشتر مدخل‌ها با واژه‌های قرآنی، حجم کم مدخل‌ها و زبان ساده از نقاط قوت و استفاده نکردن از قرآن‌پژوهان متبحر، نداشتن نظام جامع در مدخل‌ها، رعایت نکردن یک‌نواختی در روش انتخاب و ارجاع مدخل‌ها و کم توجهی به مفاهیم اصلی قرآن، از نقاط ضعف کتاب به شمار می‌آید.

واژه‌های اصلی: قرآن، دایرةالمعارف، مستشرقان، الیور لیمن.

* . پست الکترونیک: oleaman@uky.edu و Oliver.Leaman@uky.edu

* . پست الکترونیک: Rezaee@Quransc.com

* . پست الکترونیک: Etesami14@yahoo.com

درآمد

کتاب «قرآن: یک دایرةالمعارف» دومین دایرةالمعارف نگاشته شده توسط مستشرقان پیرامون قرآن کریم است که با سرویراستاری پروفیسور الیور لیمن (Oliver Leaman) در سال 2005 م در آمریکا نوشته شد و در یک جلد به چاپ رسید. گرچه اطلاق دایرةالمعارف بر چنین کتابی با تسامح همراه است؛ به خصوص آن گاه که در مورد قرآن کریم باشد.

دایرةالمعارف نویسی قرآن سابقه و ویژگی‌های خاصی دارد که پیشاپیش به شکل مبسوط در همین مجله ارائه شده است (ر.ک. به: مجله قرآن و مستشرقان، ش اول، مقاله «بررسی دایرةالمعارف قرآن لیدن» محمد علی رضایی، اصفهانی، ص 43-47). هدف این مقاله کتاب‌شناسی توصیفی، ترجمه مدخل‌ها و بررسی و نقد چگونگی گزینش، چینش و ارائه آن در این دایرةالمعارف است.

شناسنامه کتاب

نام: (قرآن: یک دایرةالمعارف) The Qur'an: an Encyclopedia

سرویراستار: (الیور لیمن) Oliver Leaman

ناشر: (راتلج) Routledge

شابک: (Print Edition) ISBN10: 0-415-32639-7

ISBN13: 9-78-0-415-32639-1

چاپ: اوّل 2005م هم زمان در آمریکا و کانادا

تعداد صفحه: 771 صفحه و 29 صفحه مقدمات.

انگیزه تألیف از زبان مؤلف

«قرآن (کریم) منبع الهام است برای یکی از بزرگ‌ترین ادیان جهان (اسلام) که بیش از یک میلیارد نفر پیروان دارد. آن (قرآن) نقش محوری در اسلام بازی می‌کند و از زمانی (چهارده قرن پیش) که نازل شده، موضوع بحث و گفت‌وگوهای شدیدی بوده است. برخی از بحث و گفت‌وگوکنندگان در مورد آن مسلمان، برخی دشمن و معاند و برخی افراد بی‌تفاوت نسبت به اسلام بوده‌اند و همین امر سبب پدیداری دیدگاه‌های خیلی گسترده‌ای شده است».

اهداف کتاب از زبان مؤلف

- 1- هدف این دایرةالمعارف، ارائه‌نظرها و دیدگاه‌ها، و روش‌ها و گرایش‌های متنوع است؛ تا این که آن عکس‌العمل شدیدی را که این متن (قرآن) در طول تاریخ برانگیخته و ایجاد نموده، منعکس بکند.
- 2- این دایرةالمعارف تک جلدی به عنوان یک منبع قوی در اختیار دانش پژوهان و محققان قرار می‌گیرد که بیانگر همه ابعاد متن (قرآن) و استقبال مردم از آن می‌باشد.
- 3- امروزه «اسلام و قرآن» در اخبار زیاد مطرح می‌شوند و میان مردم بحث و گفت‌وگوهای عمومی فراوانی درباره آن‌ها انجام و آراء و نظریات زیادی مطرح می‌شود؛ بی آن‌که آنان راجع به این موضوع از فهم یا پشتوانه علمی زیادی برخوردار باشند.
- 4- تلاش همه‌جانبه انجام گرفت تا این دایرةالمعارف بتواند برای خوانندگان‌اش در مطالعات قرآنی، به عنوان وسیله تحقیق و جست‌وجو، کمک کند».

مقدمه نویسنده

«از سال‌ها پیش در این فکر بودم که یک کار تحقیقاتی قرآنی انجام دهم که برای متخصصان زیاد مفید باشد و در عین حال خیلی هم فشرده نباشد مانند

بعضی کارهای ابتدایی؛ هدف این دایرةالمعارف پر کردن خلاء و فاصله می باشد که میان کتاب های علمی، تخصصی و کتاب هایی که بسیار ابتدایی اند، وجود دارد. حتی یک نگاه ابتدایی و سریع نشان می دهد که ما کار علمی را کنار نگذاشته ایم. اکثر موضوعات خیلی مفصل و قوی اند و تا حد زیادی به ظرافت ها و جزئیات موضوع می پردازند، ولی مدخل هایی هم هستند که مفاهیم و نظریات مربوط به خود را به طور مختصر و سربسته بیان می کنند.

این کتاب، لغت نامه قرآن نیست و سعی هم نشده است که هر گونه اصطلاحی را که در قرآن آمده است، توضیح بدهد. اصطلاحاتی برای بحث و بررسی انتخاب شده اند که نقش اصلی در فهم قرآن دارند. برخی را هم، گرچه زیاد محوری نیستند، ولی چون جالب بودند، آورده ایم. همچنین ما خواستیم به خوانندگان ذائقه جدیدی از روش های لغت نامه ها و قاموس ها ارائه دهیم تا استفاده مفیدی از آن داشته باشند و بدانند که چه توقعی از آن دارند.

نویسندگان این دایرةالمعارف پیشه های گوناگونی دارند. برخی مسلمان و عده ای غیرمسلمان هستند و گروهی نیز به هیچ چیز اعتقادی ندارند، اما همه درباره قرآن کنجکاوند. چون نویسندگان سوابق و پشتوانه اعتقادی مختلفی دارند، باید خوانندگان توقع داشته باشند که دیدگاه ها و نظریات وسیع و فراوان را در این دایرةالمعارف ببینند.

هرگز تلاش نکرده ایم حرف نهایی را درباره مسایل مطرح شده بزنیم؛ برعکس ویراستار گزارش های مخالف هم را در دایرةالمعارف گنجانده تا برداشت ها و تفسیرهای متفاوت راجع به آن موضوع را برای خوانندگان بیان نماید. این دایرةالمعارف تا حد زیادی برداشت ها، استظهارها و شرح و تفسیر متن عربی را - برای فهم بهتر قرآن - در بردارد.

این دایرةالمعارف یک مجموعه از مدخل‌های قرآنی است؛ نه اسلام. البته به یقین و به طور قطع جدا کردن قرآن و اسلام از هم کار بسیار سخت و مشکلی است. این یک بحث و بررسی خوبی درباره اسلام است و همه مطالب به مواردی که روابط تنگاتنگ و نزدیک با قرآن دارند، مربوط نیست، ولی خوانندگان خواهند فهمید که به طور ظریف و غیرمستقیم به قرآن مربوط است.

این یک مشکل تفسیری است که کسی نمی‌داند، چقدر مجاز است مطالب را از بیرون بیاورد تا متن (قرآن) را تفسیر کند. خوانندگان خواهند فهمید که همین موضوع از سوی مفسران قرآن بسیار بررسی شده و دیدگاه‌ها و آرای متفاوتی در این زمینه ارائه شده است که باید در تفسیر از چه ابزارها و وسایلی استفاده و از کدام پرهیز کرد. خود این امر در حقیقت بیانگر مکتب‌های فکری، گرایش‌های اعتقادی و مذهبی در اسلام می‌باشد. واقعاً تشخیص و تعیین این امر همیشه سخت است که در این گونه کارها (در تفسیر) باید از چه استفاده کرد و کدام را دور انداخت.

از یک سو، حتی همه موضوعات و مسایل مربوط به موضوع قرآن و مفسران را نیاورده‌ایم. از سوی دیگر کوشیده‌ایم راجع به برخی از مهم‌ترین موضوع‌ها، مفاهیم و شخصیت‌های مطرح در قرآن و مفسران، یک گونه راهنمای آسان ارائه دهیم.

بسیاری از مفسران مهم و متفکران در این (دایرةالمعارف) بررسی نشده‌اند و همه مفاهیم قرآنی مدخل جداگانه‌ای ندارند. هدف ما این نیست که درباره همه امور و موارد مربوط به قرآن، توضیح و راهنمایی کامل ارائه دهیم، ولی ما تلاش کرده‌ایم به مهم‌ترین مفاهیم، موضوعات، شخصیت‌ها و متفکران که نماینده مکاتب فکری و گرایش‌های مختلف تفسیری‌اند، توجه کنیم».

ساختارشناسی

مقدمه (معرفی اثر): بیان تاریخچه و هدف از نگارش این اثر و روش کلی

نگارش آن، چگونگی استفاده از دایرةالمعارف: (در دو صفحه روش شکل دهی مطالب و آیه‌ها و...)، معرفی منابع اصلی و علایم اختصاری و چگونگی یافتن مدخل‌ها. **هیئت تحریریه:** ذکر اسامی هشت نفر از همکاران اصلی الیور لیمن در تدوین این کتاب به همراه دانشگاه محل کار، فهرست همکاران (نگارش اسامی چهل و سه نفر نویسنده مقاله‌های کتاب به اضافه دانشگاه یا مرکز محل کار). **فهرست مدخل‌ها بر اساس حروف الفبا:** فهرست بندی مدخل‌ها همراه با اسامی نویسندگان؛ بدون ذکر شماره صفحه. در این فهرست، تمام مدخل‌ها اعم از ارجاعی و غیر آن آمده است.

متن مدخل‌ها A تا Z: در این بخش که بخش اصلی کتاب است و شامل عمده حجم کتاب (714 صفحه) می‌شود تفصیل مدخل‌ها - طبق چینش فهرست - آمده است.

کتاب‌شناسی منابع: در این بخش یازده صفحه‌ای فهرست نسبی جامعی از مهم‌ترین منابع برای پژوهش پیرامون یا درون قرآن - از نگاه نویسندگان - ارائه شده است.

فهرست ارجاع‌های قرآنی: نمایه کامل از تمام آیه‌هایی که در متن به آن‌ها ارجاع داده شده است.

فهرست نام‌ها: جمع‌آوری و نمایه‌سازی تمام اسم‌های یاد شده در لابه‌لای مطالب. **نمایه موضوعی:** نمایه تفصیلی از اعلام، اماکن و موضوعات کتاب.

سرور استار

الیور لیمن (متولد: 1950 م) استاد مطالعات فلسفی در دانشگاه کنتاکی (آمریکا) و متخصص در فلسفه اسلامی و فلسفه یهودی قرون میانه است. تحصیلات دانشگاهی را در دانشگاه آکسفورد و کمبریج گذراند و دکترای خود را در سال 1979 م دریافت کرد

(http://www.as.uky.edu/academics/departments_programs/Philosophy/Philosophy/FacultyResearch/Faculty/OliverLeaman/Pages/default.aspx) و از سال 2000 م در دانشگاه کنتاکی مشغول کار شد. آثار وی در زمینه فلسفه اسلامی و فلسفه یهودی به بسیاری از زبان‌های جهان از جمله فارسی ترجمه شده است. شناخته‌شده‌ترین اثر او در ایران تاریخ فلسفه اسلامی (2 جلد، لندن، انتشارات راتلج، 1996/ اوست تهران، مؤسسه فرهنگی آزاده، 1375 ش) است که آن را همراه با سید حسین نصر سرویراستاری کرده است. **مخاطبان کتاب:** عموم افرادی که سابقه قبلی از اسلام، قرآن و زبان عربی ندارند (The Qur'an: an Encyclopedia, p:i).

هیات تحریریه

1. اسما افسرالدین (Asma Afsaruddin)، دانشگاه نوتردام آمریکا.
2. ماسیمو کمپینی (Massimo Campanini)، دانشگاه میلان، ایتالیا.
3. بهار داوری (Bahar Davary)، دانشگاه سن دیگو، آمریکا.
4. نود کهتران (Nevad Kahteran)، دانشگاه سارایوو، بوسنی و هرزگوین.
5. ارزینا لالانی (Arzina Lalani)، مؤسسه مطالعات اسماعیلیه، لندن.
6. تامارا سن (Tamara Sonn)، کالج ویلیام و مری، آمریکا.
7. برانون ویلر (Brannon Wheeler)، آکادمی نیروی دریایی ایالات متحده آمریکا.
8. استفان ویلد (Stefan Wild)، دانشگاه بن، آلمان.

نویسندگان

هیئت تحریریه و نویسندگان دایرةالمعارف الیور لیمن چهل و سه نفر از اساتید دانشگاه‌های 14 کشور جهان (آفریقای جنوبی، آلمان، آمریکا، انگلیس، استرالیا، ایتالیا، بلژیک، بنگلادیش، بوسنی و هرزگوین، ترکیه، زیلاندنو، عربستان سعودی، کانادا، لاتیوا) می‌باشند و اسامی آن‌ها به شرح زیر است:

- 1- حسین عبدالروف (دانشگاه لیدز)، 13- باهردیوری (دانشگاه سانتیاگو)، انگلیس. امریکا.
- 2- اسما افسرالدین (دانشگاه نوتردیم)، 14- عرنان دامرسن (دانشگاه هاران)، امریکا. ترکیه.
- 3- احمد الباراک (دانشگاه صنعتی کارادنیز)، ترکیه. 15- یونس اشات (دانشگاه بدتیو)، لاتیوا.
- 4- کیسا علی (دانشگاه براندیز)، امریکا. 16- افتان - ایچ - فتانی (دانشگاه شاه محمد شمشیر علی (دانشگاه عبدالعزیز)، عربستان.
- دهاکه)، بنگلادش. 17- آدم گیسک (دانشگاه ایم - سی - 6- رداعامور (دانشگاه ملبورن)، گل)، کانادا.
- 18- بلال گوگیر (دانشگاه سلیمان استرالیا.
- 7- رفعت آتی (دانشگاه هاران)، ترکیه. 19- نسیم الدین گوگیر (دانشگاه 8- رفیق برجک (ایدمنتون پبلک اسکول بوردایندسنر برای اسلام)، کانادا. استانبول)، ترکیه.
- 9- جیمز آیورلی (تاینل سیمناری)، 20- ایچ چادهیلتر (دانشگاه تورنتو)، کانادا. کانادا.
- 10- میسمو کمپانینی (دانشگاه استیت میلان)، ایتالیا. 21- آ - ایچ - جانز (دانشگاه ملی)، استرالیا.
- 11- عابدین چندی (سیرویل فرریندز اسکول)، امریکا. 22- نویدکیمتر (دانشگاه سراجیو)، بوسنی وهرزگوین.
- 12- پیتر کاتریل (لندن سکول آف 23- ککی کینیدی (دانشگاه روتگرز)، تھیالوجی)، انگلیس. امریکا.

- 24_ ماریانا کلار (اسکول مطالعات شرق‌شناسی و افریقائیان لندن)، انگلیس. ترکیه.
- 25_ آرزیتا آلد لدنی (موسسه مطالعات اسماعیل لندن)، انگلیس. کارال، امریکا.
- 26_ الیورلیمین (دانشگاه کنتاکی)، امریکا. 38_ ولیم ای شیفرد (دانشگاه کنتابری)، زیلانندنو.
- 27_ رچردام - سی - جریجر (دانشگاه واندربلت)، امریکا. 39_ تماراسن (دانشگاه ولیم ومیری)، یاسین مهر (دانشگاه ویسترن امریکا).
- 28_ کیب، آفریقای جنوبی. 40_ ابرهیم ثمر (دانشگاه هاران)، عرفانآ - عمر - (دانشگاه ترکیه).
- 29_ عارکیرت، امریکا. 41_ کولن ترنر (دانشگاه درهم)، عبدالفقوررحیم (دانشگاه بادشاه انگلیس).
- 30_ خاله وکتوریه، استرالیا. 42_ برانن ویلرر (دانشگاه آکادمی عامعدادا (دانشگاه ملبورن)، استرالیا. نیول، امریکا.
- 31_ یشیرجیایدل (لندن اسکول آوتهالوجی)، انگلیس. 43_ استیفن ولد (دانشگاه بُن)، آلمان.
- 32_ اندریورپین (دانشگاه واکتوریه)، کانادا.
- 33_ نیل رابنسون (دانشگاه کاتولیک لاون)، بلژیک.
- 34_ عبدالله سعید (دانشگاه ملبورن)، استرالیا.

نمای کلی مدخل‌ها

از مجموع چهارصد و شصت و هشت مدخل، یک صد و سیزده مورد ارجاعی می‌باشد و دسته‌بندی آن نیز بر اساس ترتیب حروف الفبای انگلیسی است.

برخی مدخل‌ها ترجمه انگلیسی واژه قرآنی یا اسلامی یا غیره است که به مدخلی با نگارش انگلیسی آن واژه ارجاع داده شده است، یا عکس آن؛ ما برای درنیامیختن این دو، معادل آن مدخل‌هایی را که به شکل اصطلاح بود، داخل گیومه " " گذاشته‌ایم؛ بنابراین به عنوان مثال در مدخل شصت و هفتم «کتاب، نک: "کتاب"» به این معنا است که واژه «کتاب» نخست ترجمه book است و «کتاب» دوم که درون گیومه قرار گرفته نگارش عربی Kitāb است؛ عربی از آن لحاظ که ویراستار آن واژه را از قرآن عربی اقتباس نموده است.

نظام ارجاع درون متنی نسبتاً کاملی میان مدخل‌ها حاکم است. بسیاری از مدخل‌ها به خاطر تفاوت نگارش اسامی در عربی و انگلیسی، به هر دو شکل آمده است تا خواننده بتواند به راحتی و از هرکدام از دو راه که نیاز شد، مدخل یا اصطلاح مورد نظرش را بیابد.

میانگین حجم بیشتر مدخل‌ها حدود یک صفحه است. در این میان حدود چهل مدخل که موضوع‌های مهم و حساس‌تری را در برمی‌گیرد، بالای چهار صفحه به خود اختصاص داده‌اند. بزرگترین مدخل (آیه) با هجده و نیم صفحه و کوچک‌ترین (عزرائیل) سه سطر مطلب دارند.

مدخل‌ها را در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان به سه دسته اصلی تقسیم کرد:
الف) معمولی و کوتاه: حجم مطالب یک صفحه یا کمی بیش از آن است و در حد کلیاتی در باب معرفی آن اصطلاح یا موضوع است. البته در قیاس با برخی مدخل‌های بلند، بسیاری از این نوع نیز باید در آن‌گونه حجمی و پردازشی

می‌آمد که بنا بر دیدگاه نویسندگان و ویراستار چنین نشده است. مانند: "الخویی، آیت الله العظمی سید ابوالقاسم"، "زبانیه"، "زهد". اکثر مدخل‌های این دایرة المعارف زیر مجموعه این قسم می‌باشد.

ب) به نسبت مهم و متوسط: معمولاً نزدیک به دو صفحه یا کمی بیشتر حجم دارند و با ورود بیشتر به زوایای موضوع، سخن بیشتر و قابل تأمل‌تری بیان می‌کنند. مدخل‌های: "عایشه"، "قانونی، مسیحیت، آموزش (تربیت) و قرآن، "الغیب" از این جمله‌اند. توجه و بررسی و تحلیل این دسته از مدخل‌ها به شکل بررسی مجموع مقاله‌های مرتبط شایسته است.

ج) بسیار مهم و بلند: به رغم این که این دایرةالمعارف تک جلدی است و رعایت اختصار در آن مورد نظر بوده، اما مشاهده می‌شود که توجه ویژه‌ای به برخی موضوع‌ها شده و به تفصیل - نسبت به مقاله دایرةالمعارفی - در مورد آن‌ها مطالبی بیان شده است. البته تمام این دسته مدخل‌ها بلند نیستند، اما اهمیت آن‌ها با توجه به موضوع یا نوع گزارش نویسنده از آن (نوع عنوانی که انتخاب می‌شود) یا مطالبی که هرچند مختصر در آن گفته می‌شود، فهمیده می‌شود، مثلاً مدخل نسخ (3 صفحه) یا خود ارجاعی (3 صفحه) از این قبیل‌اند.

در مجموع می‌توان گفت مقالات بیشتر از چهار صفحه در این دایرةالمعارف در همین قسم جای می‌گیرند و شایسته توجه، ارزیابی و نقد می‌باشند. برخی از این مدخل‌ها عبارت‌اند از: "الله" (7 صفحه)، "علی بن ابیطالب" (5 صفحه)، زبان عربی (7 صفحه)، هنر و قرآن (10 صفحه)، "آیه" (18 صفحه)، آخرت (6 صفحه)، رویدادهای تاریخی و قرآن (4 صفحه)، "امام/امامة" (5 صفحه)، "اسلام" (4 صفحه)، زبان و قرآن (15 صفحه)، نسخ خطی و قرآن (5 صفحه)،

"محمد" (9 صفحه)، جهان طبیعی و قرآن (5 صفحه)، مصادر، منشأشناسی و تأثیرگذاری بر قرآن (6 صفحه)، وحی (4 صفحه)، "صلوة" (8 صفحه)، علم و قرآن (5 صفحه)، "شیعة" (6 صفحه)، "سنّة" (7 صفحه)، تفسیر در صدر اسلام (7 صفحه)، ترجمه و قرآن (13 صفحه)، جنگ و خشونت (7 صفحه)، "ولی/ وکی/ ولایة" (5 صفحه).

تفاوت حجم مقاله‌ها در یک دایرةالمعارف معمولاً گویای نوع اهمیت‌دهی نویسندگان و ویراستاران به موضوع آن است. این امر در شناخت مدخل‌های کتاب نیز به خوبی نمایان است. این دید همیشگی نیست و با کمی دقت درمی‌یابیم که برخی موضوع‌ها به رغم اهمیت فراوان، به کلی مغفول مانده‌اند و یا در حد بسیار کمی به آن پرداخته شده است یا موضوعی بی‌اهمیت یا اهمیت کم، جزو مدخل‌ها آمده است.

سروراستار خود نویسنده نود و نه مورد از کل مدخل‌هاست. تخصص اصلی ایشان نیز به خوبی در انتخاب مدخل‌ها نمایان شده و تقریباً تمام مدخل‌ها با گرایش فلسفه (مانند: تعطیل، سرنوشت و...) و یهودی نوشته او است. بسیاری از مهم‌ترین و بلندترین مدخل‌ها نیز جزو همین مدخل‌ها می‌باشند، مانند: "اهل البیت"، "عرب/ عربی" (7 صفحه)، استدلال و قرآن (11 صفحه)، هنر و قرآن (10 صفحه)، کتابت (رسم الخط) و قرآن (5 صفحه)، مرگ (9 صفحه)، "حدیث"، "عیسی" (5 صفحه)، خارق‌العاده بودن قرآن (4 صفحه)، "نفس" (5 صفحه)، "نهضة" (5 صفحه)، جهان طبیعی و قرآن (5 صفحه)، نبوت (4 صفحه)، "صلوة" (8 صفحه)، "تعطیل" (5 صفحه).

A

1. AARON, see: Harun آرون، نک: "هارون"
2. 'ABD AL-RA'UF AL-SINGKILI, see: al-Singkili, 'Abd al-Ra'uf "عبد الرؤف السنخیلی"، نک: "السنخیلی، عبد الرؤف"
3. 'ABDU, MUHAMMAD Oliver Leaman. P1-2. "عبده، محمد"
4. ABLUTION Oliver Leaman. P2-3. شستشو
5. ABRAHAM, see: Ibrahim آبراهام، نک: "ابراهیم"
6. ABRAHAMS WIFE, see: Ibrahims wife همسر ابراهیم، نک: همسر "ابراهیم"
7. ABROGATION Stefan Wild. P3-6. نسخ
8. ABU BAKR Asma Afsaruddin. P6-7 "ابوبکر"
9. ABU HANIFA, NUMAN B. SABIT Oliver Leaman. P7-8. "ابوحنیفه، نعمان بن ثابت"
10. ABU LAHAB Colin Turner. p8. "ابولهب"
11. ABU LAHAB'S SIGNIFICANCE Oliver Leaman.p9-10. اهمیت "ابولهب"
12. ABU'L HUDAYL AL-'ALLAF, see: al-Allaf, Abul Hdayl "ابوالهذیل العلاف"، نک: "العلاف، ابوالهذیل"
13. 'AD Brannon Wheeler.p10. "عاد"
14. ADAM Brannon Wheeler.p11-12. "آدم"
15. 'ADHAB, see: punishment "عذاب"، نک: مجازات (اعدام)
16. 'ADL Massimo Campanini.p12-14. "عدل"
17. ADULTERY, see: zina زنا، نک: "زنا"
18. 'AHD / 'AHADA Ibrahim Sumer.p14-16. "عهد/عَهْد"

19. AHL AL-BAYT "اهل البيت" Oliver Leaman.p16-17.
20. AHL AL-DHIKR "اهل الذكر" Oliver Leaman.p17-18.
21. AHL AL-KITAB "اهل الكتاب" Oliver Leaman.p18-19.
22. AHL AL-SUNNA, see: sunna "اهل السنة"، نك: "سنة".
23. AHMAD, see: Injil; Muhammad "احمد"، نك: "انجيل"؛ "محمد".
24. AHMAD B. HANBAL "احمد بن حنبل" Oliver Leaman.p19-20
25. AHQAF "احقاف" Rafik Berjak.p21
26. 'A'ISHA "عائشه" Oliver Leaman.p21-26
27. AKHAR "آخر" Rafik Berjak.p26-27.
28. 'ALAQ "علق" Harun Sahin.p27-28
29. ALCOHOL, see: intoxication "الكحول"، نك: مستى
30. 'ALI IBN ABI TALIB "على بن ابيطالب" Arzina R. Lalani.p28-32
31. 'AL-ALLAF, ABU'L HUDAYL "العلاف ابو الهذيل" Oliver Leaman.p32-33
32. ALLAH "الله" Zeki Saritoprak.p33-41.
33. AMARA / AMR, see: ulul-amr "امر/ امر"، نك: "اولوالأمر"
34. ANGEL, see: malak فرشته، نك: "ملك"
35. ANNE, see: Marys mother "آنه"، نك: مادر مريم
36. ANTICHRIST, see: Dajjal دجال (ضد مسيح)، نك: "دجال"
37. 'AQIDA "عقيده" Bilal Go`kkır.p41-42.
38. ARAB /ARABIA "عرب/ عربى" Oliver Leaman.p43-49.
39. ARABIC LANGUAGE "زبان عربى" Stefan Wild.p49-54.

40. ARGUMENTS AND THE QURAN
Oliver Leaman.p55-66. 40. استدلال و قرآن
41. ARKOUN, MOHAMMED
Neal Robinson.p66-71 41. "آركون، محمد"
42. 'ARSH, see: heaven;
miraculousness of the Quran 42. "عرش"، نك: آسمان؛ خارق
العاده‌گی قرآن
43. ART AND THE QURAN
Oliver Leaman.p71-81. 43. هنر و قرآن
44. ASBAB AL-NUZUL
Tamara Sonn.p81 44. "اسباب النزول"
45. ASBAT
Brannon Wheeler.p81-82. 45. "اسباط"
46. AL-'ASHARI
Oliver Leaman.p82-83 46. "الأشعري"
47. ASH'ARITES AND
MU'TAZILITES
Oliver Leaman .p83-85 47. اشعريان و معتزليان
48. 'ASIYYA
Kecia Ali.p85 48. "آسيه"
49. AYA
Afnan H. Fatani.p85-103 49. "آيه"
50. AYATULLAH AL-UZMA
SAYYID ABUL-QASIM AL-
KHOI, see: al-Khoi, Ayatullah al-
Uzma Sayyid Abul-Qasim 50. "آيت الله العظمى سيد ابوالقاسم
الخويي"، نك: "الخويي، آيت الله
العظمى سيد ابوالقاسم"
51. AYYUB
Brannon Wheeler.p104. 51. "ايوب"
52. 'AZIZ
Rafik Berjak.p104-105. 52. "عزيز"(صفت خدا)
53. AZRA'IL
Colin Turner.p105. 53. "عزرائيل"
- B**
54. BACKBITING
Rafik Berjak.p106-107. 54. غيبت گویی
55. BADR
Colin Turner.p108. 55. "بدر"
56. AL-BAGHAWI 56. "البغوي"

- Peter G. Riddell.p108-109
57. BAQA "بقاء" 57
Rafik Berjak.p109
58. BARAKA "برکت" 58
Oliver Leaman.p109-114
59. BARZAKH "برزخ" 59
Oliver Leaman.p114
60. BASHAR "بشر" 60
Rafik Berjak.p114-115
61. BASMALA "بسمله" 61
Stefan Wild.p115-116.
62. AL-BAYDAWI "البيضاوى" 62
Peter G. Riddell.p116-118
63. BAYYANA / ABAN "بين/أبان" 63
Rafik Berjak.p118-119.
64. BEAUTY "زیبایی (جمال)" 64
Stefan Wild.p119-120
65. BECCA / BAKKA "بکة" 65
Oliver Leaman.p120.
66. BILQIS "بلقيس" 66
Oliver Leaman.p120-125
67. BOOK, see: kitab "کتاب، نک: 'کتاب'" 67
68. BURHAN / BAYNA / SULTAN "برهان/بینة/سلطان" 68
Rafik Berjak.p125-127
- C**
69. CAIN AND ABEL, see: Qabil "قابيل و هابيل، نک:
and Habil; "قابيل" و "هابيل"، قتل، قربانی
murder; sacrifice (فدا کردن)
70. CALENDAR "تقويم" 70
Tamara Sonn.p128-130
71. CALIPH, CALIPHATE "خليفه/ خلافت" 71
Oliver Leaman.p130
72. CALLIGRAPHY AND THE "کتابت (رسم الخط) و قرآن" 72
QURAN Oliver Leaman.p130-135.
73. CAMEL "شتر" 73
Oliver Leaman.p135-136.

74. CANON
Stefan Wild.p136-139 74. قانونی (اعتبار یا شرعیت قرآن)
75. CHARACTER
Yasien Mohamed.p139-144 75. شخصیت (سیرت)
76. CHRISTIANITY
Oliver Leaman.p144-146 76. مسیحیت
77. COLOURS
Afnan H. Fatani.p146-151 77. رنگها
78. COMPANION, see: sahiba 78. همراهی (مصاحبت)، نک:
"صحاب"
79. COMPANIONS OF THE CAVE
Tamara Sonn.p151-152 79. اصحاب کهف
80. CONVERSION
Ahmet Albayrak.p152-155 80. تغییر اعتقاد
81. COVENANT
Oliver Leaman.p155-156 81. میثاق
82. CREATION
Yasien Mohamed.p 156-159 82. آفرینش (خلقت)
83. CYBERSPACE AND THE QURAN
Andrew Rippin.p 159-163 83. فضای مجازی و قرآن (قرآن در
اینترنت)
- D**
84. DA'A
Rafik Berjak.p 164 84. "دعا"
85. DAJJAL
Oliver Leaman.p 164-166 85. "دجال"
86. DAR
Rafik Berjak.p 166-167 86. "دار"
87. DARAJA
Kiki Kennedy-Day.p 167-169 87. "درجه"
88. DAVID, see: Dawud / Daud 88. "دیوید"، نک: "داوود"/"داود"
89. DAWUD / DAUD
Brannon Wheeler.p 169-170 89. "داوود"/"داود"
90. DAY, see: yawm 90. روز، نک: "یوم"
91. DEATH
Oliver Leaman.p 170-178 91. مرگ
92. DEVIL 92. ابلیس

- Stefan Wild.p 180-181
93. DHAQA / ADHAQA Rafik Berjak.p 181 " ذاق /أذاق " 93
94. DHU AL-KIFL Brannon Wheeler.p 182 " ذوالكفل " 94
95. DHU AL-QARNAYN Brannon Wheeler.p 182-183 " ذوالقرنين " 95
96. DIVORCE Oliver Leaman.p 183-185 96 طلاق
97. DREAMS Marianna Klar.p 185-189 97 خواب دیدن
- E**
98. EDUCATION AND THE QURAN Oliver Leaman.p 190-193 98 آموزش (تربیت) و قرآن
99. ELIJAH Oliver Leaman.p 193 99 الیاس
100. ELISHA Brannon Wheeler.p 193-194 100 الیسع
101. ENOCH, see: Idris 101 ادریس، نک: "ادریس"
102. ESCHATOLOGY Zeki Saritoprak.p 194-199 102 آخرت (معاد)
103. EZRA, see: Uzayr 103 "عزرا"، نک: "عزیر"
- F**
104. FADAIL AL-QURAN Asma Afsaruddin.p 200-201 104 "فضائل القرآن"
105. FADL Ahmet Albayrak.p 201-202 105 "فضل"
106. FAKHR AL-DIN AL-RAZI, see: al-Razi, Fakhr al-Din 106 "فخر الدین الرازی"، نک: "الرازی، فخرالدین"
107. FASAQA Rafik Berjak.p 202 107 "فسقة"
108. FASTING Oliver Leaman.p 202-203 108 روزه
109. FATE Yasien Mohamed.p 203-207 109 سرنوشت (قضا و قدر)
110. FEAR, see: taqa 110 ترس، نک: "تقی"

111. FEAR GOD (TO), see: ittiqa 111. ترس از خدا، نک: "یتقی"
112. FEASTING 112. جشن گرفتن (عید)
Rafik Berjak.p 207
113. FIG 113. انجیر
Oliver Leaman.p 207-209
114. FITNA 114. "فتنه"
Oliver Leaman.p 209-210
115. FITRA 115. "فطرة"
Nevad Kahteran.p 210-213
116. FOOD 116. غذا(مواد غذایی)
Oliver Leaman.p 213
117. FORGIVENESS 117. بخشش (عفو)
Bahar Davary.p 213-216
- G**
118. GABRIEL, see: Jibril 118. جبرئیل، نک: "جبرئیل"
119. GARDEN, see: Paradise 119. بوستان، نک: بهشت
120. GENEROUS, see: karim 120. بخشنده، نک: "کریم"
121. GHABA 121. "عَبَّ" (غیب و غیباً)
Rafik Berjak.p 217
122. GHADIR KHUMM 122. "غدیر خم"
Asma Afsaruddin.p 218
123. GHAFARA / GHAFAR / 123. "غفر / غفار / غفور / غافر /
GHAFUR /GHAFIR / مغفرة"
MAGHFIRA
Bahar Davary.p 218-220
124. AL-GHAYB 124. "الغیب"
Redha Ameur.p 220-222
125. GHULUWW 125. "غلو"
Asma Afsaruddin.p 222-223
126. GHUSL, see: ablution 126. "غسل"، نک: شستشو
127. GOG AND MAGOG, see: Yajuj 127. یاجوج و ماجوج، نک: "یاجوج"
wa Majuj "و ماجوج"
128. GOLIATH, see: Jalut 128. جالوت، نک: "جالوت"
129. GOOD, see: khayr 129. خوب، نک: "خیر"
130. GOSPEL, see: Injil 130. بشارت مسیح، نک: "انجیل"

131. GRACE
Yasien Mohamed.p 223-226 131.رحمت وسخاوت (الرحمن)
- H**
132. HABB / HABBA
Yanis Eshots.p 227-229 132."حبّ/ حبة"
133. HABL ALLAH
Rafik Berjak.p 229 133."حبل الله"
134. HADID
Necmettin Go` kkr.p 229 134."حديد"
135. HADITH
Oliver Leaman.p 229-231 135."حديث"
136. HAFIZ / TAHFIZ / HIFZ /
MUHAFFIZ
Nevad Kahteran.p 231-234 136."حفيظ / تحفيظ / حفظ / محافظ"
137. HAJAR
Afnan H. Fatani.p 234-236 137."هاجر"
138. HAJJ
Oliver Leaman.p 236-237 138."حج"
139. HAKIM / HIKMA
Nevad Kahteran.p 237-239 139."حكيم / حكمة"
140. HALAL / AHALLA
Andrew Rippin.p 239-241 140."حلال / احلة"
141. HAMKA
Peter G. Riddell.p 241-242 141."حامكا"(حاج عبدالملك كريم
امرالله)
142. HANIF
Nevad Kahteran.p 242-244 142."حنيف"
143. HANNA, see: Marys mother 143.هانا، نك: مادر مريم
144. HAPPINESS
Yasien Mohamed.p 244-247 144.خوشبختي (سعادت)
145. HAQQ / HAQIQA
Massimo Campanini.p 247-249 145."حق / حقيقة"
146. HARAM / HARRAMA
Andrew Rippin.p 249-251 146."حرم / حَرَم"
147. HARUN
Brannon Wheeler.p 251-252 147."هارون"
148. HASAN / HASUNA / AHSANA
Rafik Berjak.p 252-253 148."حسن / حسنة / احسن"
149. HASIBA / HASBUNA ALLAH 149."حسب / حسبنا الله"

- Rafik Berjak.p 253
150. HATE, see: qala 150.بیزاری، نک: "قلی"
151. HAVA 151."حوا"
- Oliver Leaman.p 253-254
152. HAYYA / HAYAT / AHYA 152."حیة/ حیات/ احیاء"
- Rafik Berjak.p 254
153. HEALTH 153.سلامتی
- Oliver Leaman.p 254-258
154. HEAVEN 154.آسمان
- Stefan Wild.p 258-259
155. HELL 155.دوزخ
- Stefan Wild.p 259-263
156. HIDAYA 156."هدایة"
- Nevad Kahteran.p 263
157. HILAL 157."هلال"
- Oliver Leaman.p 263-264
158. HILM 158."حلم"
- Yasien Mohamed.p 264
159. HISTORICAL EVENTS AND 159.رویدادهای تاریخی وقرآن
- THE QURAN
- Abdin Chande.p 264-269
160. HIZB 160."حزب"(نیم جزء)
- Nevad Kahteran.p 269
161. HOLY 161.مقدس
- Oliver Leaman.p 269
162. HONOURABLE, see: karim 162.خوش طینت، نک: "کریم"
163. HOOPOE, see: hud-hud 163.شانه بسر، نک: "هدهد"
164. HOURS 164.حوریان (حورالعین ها)
- Oliver Leaman.p 269-271
165. HUD 165."هود"
- Brannon Wheeler.p 271-272
166. HUDAYBIYA 166."حدیبیة"
- Irfan A. Omar.p 272
167. HUD-HUD 167."هدهد"
- Oliver Leaman.p 272-274
168. HUJJAT 168."حجت"
- Rafik Berjak.p 274
169. HUKM 169."حکم"

- Massimo Campanini.p 274-276
170. HULUL "170. حلول"
Rafik Berjak.p 276-277
171. HUMILITY 171. تواضع
Oliver Leaman.p 277-279
172. AL-HUSAYN B. MUHAMMAD "172. الحسين بن محمد النجار"، نك:
AL-NAJJAR, see: al-Najjar, al- "النجار، الحسين بن محمد"
Husayn b. Muhammad
- I**
173. IBLIS, see: devil "173. ابليس"، نك: ابليس
174. IBN TAYMIYYA, TAQI AL- "174. ابن تيمية، تقي الدين"
DIN Oliver Leaman.p 280-283
175. IBN 'ABD AL-WAHHAB "175. ابن عبد الوهاب"
Oliver Leaman.p 283-286
176. IBRAHIM "176. ابراهيم"
Brannon Wheeler.p 286-287
177. IBRAHIM'S WIFE "177. همسر ابراهيم"
Kecia Ali.p 287-288
178. IDRIS "178. ادريس"
Brannon Wheeler.p 288
179. IGNORANCE, see: knowledge "179. ناداني، نك: عرفان (جهل - علم)
180. IHSAN / IHSANI "180. احسان / احسانى"
Nevad Kahteran.p 289
181. I'JAZ, see: inimitability "181. اعجاز"، نك: اعجاز
182. ILHAD "182. الحاد"
Colin Turner.p 289
183. ILTIFAT "183. التفات"
Rafik Berjak.p 289
184. ILYAS, see: Elijah "184. الياس"، نك: الياس
185. IMAM AL-HARAMAYN "185. امام الحرمين جوينى"، نك:
JUWAYNI, see: "جوينى، امام الحرمين"
Juwayni, Imam al-Haramayn
186. IMAM / IMAMA "186. امام / امامة"
Arzina R. Lalani.p 289-294
187. INIMITABILITY "187. تقليد ناڤديرى"
Stefan Wild.p 295-296

188. INJIL
H. Chad Hillier.p 296-298
188. "انجیل"
189. INJURY
Rafik Berjak.p 298-300
189. آسیب / اذیت
190. INSAN / NAS
Ahmet Albayrak.p 300-303
190. "انسان / ناس"
191. INTEREST, see: riba
191. بهره، نک: "ریا"
192. INTOXICATION
Oliver Leaman.p 303-304
192. مستی
193. INVOCATION OF GODS
CURSE, see: mubahala
193. درخواست عذاب الهی، نک:
"مباهله"
194. IRADA
Oliver Leaman.p 304-305
194. "ارادة"
195. 'ISA
Oliver Leaman.p 305-310
195. "عیسی"
196. ISAAC
Oliver Leaman.p 310
196. اسحاق
197. ISHAQ, see: Isaac
197. "اسحاق"، نک: اسحاق
198. ISHMAEL, see: Ismail
198. اسماعیل، نک: "اسماعیل"
199. 'ISHQ
Yanis Eshots.p 310-314
199. "عشق"
200. ISLAM
Rifat Atay.p 314-318
200. "اسلام"
201. ISLAMIC RENAISSANCE, see:
Nahda
201. خیزش اسلامی، نک: "نهضة"
202. 'ISM / 'ISMA
Marianna Klar.p 318-321
202. "عصم / عصمة"
203. ISMA'IL
Brannon Wheeler.p 321
203. "اسماعیل"
204. ISRAFIL
Richard McGregor.p 321-322
204. "سرافیل"
205. ISRA'IL
Oliver Leaman.p 322
205. "اسرائیل"
206. ISRA'ILIIYAT
Brannon Wheeler.p 322-324
206. "اسرائیلیات"
207. ISTIFA
Rafik Berjak.p 324
207. "استیفاء"

208. ITTAQA Rafik Berjak.p 324 "إتقى" 208
209. 'IZRA'IL Oliver Leaman.p 324 "عزائيل" 209
- J**
210. AL-JABBAR, QADI 'ABD Oliver Leaman.p 325-327 "الجبار، قاضى عبد" 210
211. JACOB, see: Yaqubi "يعقوب، نك: يعقوب" 211
212. JAHILIYYA, see: knowledge "جاهلية"، نك: عرفان 212
213. AL-JAHR BI AL-BASMALA Abdul Ghafoor Raheem.p 327 "الجهر بالبسملة" 213
214. JALUT Brannon Wheeler.p 327-328 "جالوت" 214
215. JAZA Rafik Berjak.p 328 "جزاء" 215
216. JERUSALEM Oliver Leaman.p 328-331 "اورشليم" 216
217. JIBRIL / JIBRA'IL Richard McGregor.p 331 "جبريل / جبرئيل" 217
218. JIHAD / JAHADA Asma Afsaruddin.p 331 "جهاد/ جاهد" 218
219. JINN Oliver Leaman.p 332 "جن" 219
220. JOB, see: Ayyub "ايوب، نك: ايوب" 220
221. JOHN OF DAMASCUS Oliver Leaman.p 332-333 "جان" {در} دمشق 221
222. JOHN THE BAPTIST, see: Yahya "يحيى، نك: يحيى" 222
223. JONAH, see: Yunus "يونس، نك: يونس" 223
224. JUDAISM Oliver Leaman.p 333-334 "يهوديت" 224
225. JUWAYNI, IMAM AL-HARAMAYN Oliver Leaman.p 334-335 "جوينى، امام الحرمين" 225
- K**
226. KABA / AL-BAYT AL-ATIQ Afnan H. Fatani.p 336-338 "كعبه/ البيت العتيق" 226

227. KALAM / KALIMA / KALLAMA
Yasien Mohamed.p 338-341
227. "کلام / کلمة / کلم"
228. KARIM
Rafik Berjak.p 341
228. "کریم"
229. KHAYBAR
Colin Turner.p 341-342
229. "خیبر"
230. KHAYR
Rafik Berjak.p 342
230. "خیر"
231. AL-KHAZIN
Peter G. Riddell.p 342-343
231. "الخازن" (خازن خراسانی)
232. AL-KHIDR
Stefan Wild.p 343-345
232. "الخضر"
233. AL-KHOI, AYATULLAH AL-
UZMA SAYYID ABUL-QASIM
Oliver Leaman.p 345
233. "الخویی، آیت الله العظمی سید ابوالقاسم"
234. KITAB
Stefan Wild.p 345-347
234. "کتاب"
235. KNOWLEDGE
Yasien Mohamed.p 347-353
235. شناخت (معرفت)
- L**
236. LA
Rafik Berjak.p 354
236. "لا"
237. LAGHW AND LAHW
Oliver Leaman.p 354-356
237. "لغو ولهو"
238. LANA
Colin Turner.p 356
238. "لعة"
239. LANGUAGE AND THE
QURAN
Afnan H. Fatani.p 356-372
239. زبان و قرآن
240. AL-LAWH AL-MAHFUZ, see:
Preserved Tablet
240. "اللوح المحفوظ"، نک: لوح محفوظ
241. LAYLAT AL-QADR
Oliver Leaman.p 372-373
241. "ليلة القدر"
242. LETTERS
Afnan H. Fatani.p 373-376
242. حروف
243. LOT, see: Lut
243. لوط، نک: "لوط"
244. LOTS WIFE, see: Luts wife
244. همسر لوط، نک: همسر "لوط"

245. LOVE, see: ishq 245. دوستی، نک: "عشق"
246. LUT 246. "لوط"
- Brannon Wheeler.p 376-377
247. LUTF 247. "لطف"
- Oliver Leaman.p 377-379
248. LUTS WIFE 248. همسر "لوط"
- Kecia Ali.p 380
- M**
249. MALAK / MALAIKA 249. "ملک / ملائکه"
- Richard McGregor.p 381-383
250. MANSLAUGHTER 250. قتل
- Rafik Berjak.p 383-384
251. MANUSCRIPTS AND THE 251. نسخ خطی و قرآن
- QURAN
- Adam Gacek.p 384-389
252. MARRIAGE 252. ازدواج
- Kecia Ali.p 389-393
253. MARTYRDOM, see: shahada 253. شهادت، نک: "شهادة"
254. MARY 254. مریم
- H. Chad Hillier.p 393-394
255. MARYAM, see: Mary 255. "مریم"، نک: مریم
256. MARYS MOTHER 256. مادر مریم
- Kecia Ali.p 394-395
257. MATA 257. "متی"
- Rafik Berjak.p 395
258. MATHAL / MITHL / 258. "مثل / مثل / تماثل"
- TAMATHIL
- Rafik Berjak.p 395-396
259. MAWDUDI, SAYYID ABUL 259. "مودودی، سید ابوالاعلیٰ"
- ALA
- Peter Cotterell.p 396-398
260. MECCA, see: Arab; Becca 260. "مکه"، نک: "عرب"؛ "بکة"
261. MECCAN AND MEDINAN 261. سوره‌های مکی ومدنی و قرآن
- SURAS AND THE QURAN
- Oliver Leaman.p 398-402
262. MICHAEL / MIKHAIL 262. "میشل / میخائیل" (میکائیل)
- Oliver Leaman.p 402
263. MIRACULOUSNESS OF THE 263. اعجاز قرآن
- QURAN

- Oliver Leaman.p 403-406
264. MI'RAJ
Oliver Leaman.p 407 "معراج" 264
265. MISHKAT
Afnan H. Fatani.p 407-408 "مشکات" 265
266. MITHAQ
Rafik Berjak.p 408-409 "ميثاق" 266
267. MODESTY
Oliver Leaman.p 409-411 267.عفت (حيا)
268. MOHAMMED ARKOUN, see:
Arkoun, Mohammed "محمد آرکون، محمد" 268
269. MONEY
Oliver Leaman.p 411-414 269.پول
270. MORALITY
Yasien Mohamed.p 414-417 270.اخلاق
271. MOSES, see: Musa "موسی، نک: "موسی" 271
272. MOTHER OF THE BOOK
Stefan Wild.p 418-419 272.مادر کتاب(ام الكتاب)
273. MOTHERS OF THE
BELIEVERS, see: ummuhat al-
muminin 273.مادران مومنان، نک: "أمهات
المؤمنين"
274. MUBAHALA
Rafik Berjak.p 419. 274."مباهلة"
275. MUHAMMAD
James A. Beverley.p 419-428. 275."محمد"
276. MUHAMMAD ABDU,
see:Abdu,Muhammad 276."محمد عبده"، نک: "عبده، محمد"
277. MUHAMMED B. IDRIS AL-
SHAFII, see: al-Shafii,
Muhammed b. Idris "الشافعي، محمد بن ادریس" 277
278. MUHKAM, see: aya; tatil 278."محکم"، نک: "آیه"؛ "تعطیل"
279. MUQATIL B. SULAYMAN
A.H. Johns.p 428-429. 279."مقاتل بن سليمان"
280. MURDER
Rafik Berjak.p 429-431. 280.قتل
281. MUSA
Brannon Wheeler.p 431-433. 281."موسی"
282. MUSAS / MOSES MOTHER
AND SISTER 282.مادر وخواهر موسی

- Kecia Ali.p 433.
283. MUSIC
Peter G. Riddell.p 433-434. 283.موسيقى
284. MYRMIDONS, see: Zubaniyya
"مايرميدن"ها(بير وفادار)،نك:
"زبانية"
- N**
285. NADHIR / NUDHUR /
ANDHARA 285."نذير/نذر/أنذر"
Rafik Berjak.p 435.
286. NAFS 286."نفس"
Oliver Leaman.p 435-441.
287. NAHAR 287."نهر"
Rafik Berjak.p 441.
288. NAHDA 288."نهضة"
Oliver Leaman.p 441-447.
289. AL-NAJJAR, AL-HUSAYN B.
MUHAMMAD 289."النجار، الحسين بن محمد"
Oliver Leaman.p 447-448.
290. NAJWA 290."نجوى"
Rafik Berjak.p 448.
291. NASKH, see: abrogation 291."نسخ"، نك: نسخ
292. NASS 292."نص"
Arzina R. Lalani.p 448-451.
293. NATIQ 293."ناطق"
Rafik Berjak.p 451.
294. NATURAL WORLD AND THE
QURAN 294.جهان طبيعى وقرآن
Oliver Leaman.p 451-457.
295. NICHE OF LIGHT, see: mishkat 295.طاقچه نور، نك: "مشكاة"
296. NIGHT JOURNEY, see:
Jerusalem; miraj 296.سفر شبانه، نك: "اورشليم";
"معراج"
297. NIGHT OF POWER, see: laylat
al-qadr 297.شب قدرت (قدر)، نك: "ليلة
القدر"
298. NIMA 298."نعمه"
Rafik Berjak.p 457.
299. NINETY-NINE NAMES OF
GOD 299.نود ونه اسم خدا

- Oliver Leaman.p 457-460.
300. NISA
Bahar Davary.p 460-461. 300."نساء"
301. NO, see: la 301.خیر، نک: "لا"
302. NOAH, see: Nuh 302.نوح، نک: "نوح"
303. NOISE
Oliver Leaman.p 461-463. 303.صدا
304. NUH
Brannon Wheeler.p 463-464. 304."نوح"
305. NUMAN B. SABIT ABU
HANIFA, see: Abu Hanifa,
Numan b. Sabit 305."نعمان بن ثابت ابوحنيفة"، نک:
"ابوحنيفة، نعمان بن ثابت"
306. AL-QADI AL-NUMAN
Oliver Leaman.p 464-465. 306."القاضي النعمان"
307. NUMBERS
Afnan H. Fatani.p 465-467. 307.شماره‌ها
308. NUR
Afnan H. Fatani.p 467-468. 308."نور"
309. NURSI, SAID
Oliver Leaman.p 469-472. 309."نورسی، سعید" (بهایی)
- O**
310. OATHS
Stefan Wild.p 473-474. 310.قسم
311. OPPRESS, see: zalama 311.ستم، نک: "ظلم"
312. ORIGINS, ORGANIZATION
AND INFLUENCES ON THE
QURAN
Bilal Go` kkr.p 474-480. 312.مصادر، منشأشناسی و
تاثیرگذاری بر قرآن
- P**
313. PARABLES
Afnan H. Fatani.p 481-486. 313.تمثیل‌ها
314. PARADISE
Stefan Wild.p 486-488. 314.بهشت
315. PARENTS
Tamara Sonn.p 488-489. 315.اولیاء
316. PEACE
Irfan A. Omar.p 489-491. 316."درود"

317. PEN, see: qalam 317.قلم، نك: "قلم"
318. PERSECUTION 318.درد ورنج
Oliver Leaman.p 491-496.
319. PHILOSOPHY AND THE 319.فلسفه و قرآن
QURAN
Oliver Leaman.p 496-503.
320. POLYGAMY 320.چند همسرى (تعدد زوجات)
Kecia Ali.p 503-505.
321. POLYGYNY 321.تعدد زوجات
Kecia Ali.p 505.
322. PRESERVED TABLET 322.لوح محفوظ
Richard McGregor.p 505-506.
323. PROPHECY 323.نبوت
Oliver Leaman.p 506-511.
324. PROVERB, see: mathal 324.ضرب المثل، نك: "مثل"
325. PUNISHMENT 325.مجازات (عدم)
Stefan Wild.p 511-512.
326. PUNISHMENT AND 326.مجازات و گناه اصلى (داستان آدم
ORIGINAL SIN
Oliver Leaman.p 512-513. و حوا)
327. PURIFY 327.پاكيزگى (طهارت)
Rafik Berjak.p 513-514.
- Q**
328. QADA/ QADAR 328."قضا/ قدر"
Massimo Campanini.p 515-517.
329. QALA 329."قلى"
Rafik Berjak.p 517.
330. QALAM 330."قلم"
Rafik Berjak.p 517-518.
331. QARUN 331."فارون"
Ibrahim Sumer.p 518-519.
332. QASAS 332."قصص"
Necmettin Go" kkr.p 519.
333. QIBLA 333."قبلة"
Oliver Leaman.p 519.
334. QIRAAT, see: hafiz; inimitability 334.قراآت، نك: "حفيظ"; اعجاز
335. QITAL 335."قتال"
Asma Afsaruddin.p 520.

336. QURAN, THE
Hussein Abdul-Raof .p 520-522. 336.قرآن
337. QURANIC STUDIES
Hussein Abdul-Raof.p 522-525. 337.مطالعات قرآنی
338. QURAYSH, see: Abu Lahab;
Arabia;
persecution; language and the
Quran; tafsir in early Islam 338."فریش"، نک: "ابولهب"،
"عربی"، درد ورنج؛ زبان وقرآن؛
تفسیر در صدر اسلام
339. QURBAN
Rafik Berjak.p 525. 339."قریان"
- R**
340. RADD / IRTIDAD AND THE
JUSTIFICATION OF THE
CRIMINALIZATION OF
APOSTASY 340."ردّ/ ارتداد" و توجیه مجازات
ارتداد
Ahmet Albayrak.p 526-527.
341. AL-RAHMAN
Oliver Leaman.p 527-529. 341."الرحمن"
342. RAMADAN
Oliver Leaman.p 529-530. 342."رمضان"
343. AL-RAZI, FAKHR AL-DIN
A.H. Johns.p 530-532. 343."الرازی، فخرالدین"
344. READING
Stefan Wild.p 532-535. 344.خواندن (قرائت)
345. RECITATION, see: tajwid 345.خوبخوانی، نک: "تجوید"
346. RECITING ALOUD THE
BASMALA , see: al-jahr bi al-
basmala 346.بلند خواندن بسمله، نک: "الجهر
بالبسملة"
347. REPENTANCE
Oliver Leaman.p 535-537. 347.توبه
348. REPULSE, see: nahar 348.راندن (بس زدن)، نک: "نهر"
349. RESPONSIBILITY
Yasien Mohamed.p 538-539. 349.تکلیف، مسئولیت
350. REVELATION
Abdullah Saeed.p 540-543. 350.وحی
351. REVENGE
Rafik Berjak.p 543. 351.انتقام
352. RIBA
Abdullah Saeed.p 543-547. 352."ریا"

353. RIDA
Rafik Berjak.p 547. 353. "رضی"
354. RIDDA AND THE CASE FOR
DECRIMINALIZATION OF
APOSTASY 354. "رد" و.... مساله ارتداد
Abdullah Saeed.p 548-551.
355. RIGHTEOUS (TO BE), see: 355. صالح (برای)، نک: "صالح"
salaha
356. RIZQ 356. "رزق"
Colin Turner.p 552.
357. ROPE OF ALLAH, THE, see: 357. ريسمانِ خدا، نک: "حبل الله"
Habl Allah
358. RUH, see: Jibril; nafs 358. روح، نک: "جبریل"، "نفس"
359. RUMOUR 359. شایعه
Rafik Berjak.p 552.
- S**
360. SABEANS 360. صابئين
Colin Turner.p 553.
361. SABIQA 361. "سبق"
Asma Afsaruddin.p 553-554.
362. SABR 362. "صبر"
Oliver Leaman.p 554.
363. SACRIFICE 363. قربانی (فدا کردن)
Rafik Berjak.p 554-556.
364. SAHARA 364. "سحرة"
Rafik Berjak.p 556.
365. SAHIB 365. "صاحب"
Rafik Berjak.p 556.
366. SAHIBA, see: sunna; tafsir in 366. "صحاب"، نک: "سنة"، تفسير
early Islam
در صدر اسلام
367. SAJADA / MASJID 367. "سجد / مسجد"
Colin Turner.p 557.
368. SALAM, see: peace 368. "سلام"، نک: درود
369. SALIH 369. "صالح"
Brannon Wheeler.p 557-558.
370. SALAHA 370. "صلح"
Rafik Berjak.p 558.
371. SALAT 371. "صلوة"
Oliver Leaman.p 558-566.

372. SAMA
Oliver Leaman.p 566-567. 372. "سما"
373. SANAM / ASNAM
Colin Turner.p 567. 373. "صنم / أصنام"
374. SANDHILLS, see: ahqaf 374. تپه‌های شنی، نک: "أحقاف"
375. SATAN, see: devil 375. شیطان، نک: ابلیس
376. SATISFACTION, see: rida 376. رضایت، نک: "رضا"
377. SAUL, see: Talut 377. طالوت، نک: "طالوت"
378. SAYYID QUTB
William E. Shepard.p 568-571. 378. "سید قطب"
379. SCIENCE AND THE QURAN
M. Shamsheer Ali.p 571-576. 379. علم و قرآن
380. SEAL, see: taba 380. مهر و موم، نک: "طبع"
381. SECRET CONVERSATION,
see: najwa 381. گفتگوی محرمانه، نک: "نجوی"
382. SELF-REFERENTIALITY
Stefan Wild.p 576-579. 382. خود ارجاعی
383. SERVANT
Rafik Berjak.p 579-582. 383. بنده
384. SHAFAA
Asma Afsaruddin.p 582-583. 384. "شفاء"
385. AL-SHAFII, MUHAMMED B.
IDRIS
Oliver Leaman.p 583-584. 385. "الشافعی، محمد بن إدريس"
386. SHAHADA
Asma Afsaruddin.p 584-585. 386. "شهادة"
387. SHAYKH MUFID
Oliver Leaman. p: 585-586 387. "شیخ مفید"
388. SHAYTAN, see: devil 388. "شیطان"، نک: ابلیس
389. SHIA
Arzina R. Lalani.p 586-593. 389. "شیعة"
390. SHIELD (TO), see: taqa 390. سپر (برای...)، نک: "تقی"
391. SHUAYB
Colin Turner.p 593. 391. "شعیب"
392. SIHR
Colin Turner.p 593. 392. "سحر"
393. SIN 393. گناه

- Oliver Leaman.p 593-594.
394. AL-SINGKILI,ABD AL-RAUF
Peter G. Riddell.p 594-595. 394."السنخيلي، عبدالرئوف"
395. SOLOMON, see: Sulayman 395. سليمان، نك: "سليمان"
396. SORCERER, see: sahara 396. جادو، نك: "سحرة"
397. SPEAKER, see: natiq 397. سخنگو، نك: "ناطق"
398. SPOUSE, see: zawj 398. همسر، نك: "زوج"
399. STYLE IN THE QURAN
Hussein Abdul-Raof.p 595-599. 399. ساختار قرآن
400. SUBHAN
Ahmet Albayrak.p 600. 400."سبحان"
401. SUFFERING
Abdin Chande.p 600-604. 401. درد ورنج
402. SULAYMAN
Brannon Wheeler.p 604-606. 402."سليمان"
403. SUNNA
Adnan Demircan and Rifat Atay.p
606-613. 403."سنه"
404. SUNNA AND ITS ROLE IN
INTERPRETATION
Oliver Leaman.p 613-616. 404."سنت" ونقش آن در تفسير
405. SURA
Oliver Leaman.p 616-618. 405."سورة"
406. AL-SUYUTI
Peter G. Riddell.p 618-620. 406."السيوطي"
- T**
407. TA‘A
Rafik Berjak.p 621. 407."طاعة"
408. TABA
Rafik Berjak.p 621-622. 408."طبع"
409. AL-TABARI
Peter G. Riddell.p 622-623. 409."الطبري"
410. TABUT
Brannon Wheeler.p 623-624. 410."تابوت"
411. TAFSIR IN EARLY ISLAM
Adnan Demircan and Rifat Atay.p
624-631. 411. تفسير در صدر اسلام

412. TAFSIR-SALAFI VIEWS Oliver Leaman.p 631-635. 412.بررسی "تفسیر سلفی" (صحابه و...)
413. TAFWID Rafik Berjak.p 635. 413."نفویض"
414. TAHARA, see: purify 414."طهارة"، نک: پاکیزگی
415. TAJWID Nevad Kahteran.p 635-638. 415."تجوید"
416. TALAQ, see: divorce 416."طلاق"، نک: طلاق
417. TALUT Brannon Wheeler.p 638. 417."طالوت"
418. TAQA Rafik Berjak.p 638. 418."تقی" (وقی)
419. TAQI AL-DIN IBN TAYMIYYA, see: Ibn Taymiyya, Taqi al-Din 419."تقی الدین ابن تیمیة"، نک: "ابن تیمیة، تقی الدین"
420. TAQLID Tamara Sonn.p 638-640. 420."تقلید"
421. TAQLID-SHII VIEWS Oliver Leaman.p 640-642. 421.بررسی "تقلید شیعی"
422. TAQWA Oliver Leaman.p 642-644. 422."تقوی"
423. TATIL Oliver Leaman.p 644-649. 423."تعطیل"
424. TAWADU, see: humility 424."تواضع"، نک: تواضع
425. TAWAKKUL Richard McGregor.p 649-651. 425."توکل"
426. TAWBA, see: repentance 426."توبه"، نک: توبه
427. TAWHID Hussein Abdul-Raof.p 651-653. 427."توحید"
428. TAWIL, see: tafsir 428."تأویل"، نک: "تفسیر"
429. TAYAMMUM Colin Turner.p 653. 429."تیمم"
430. AL-THALABI, ABU ISHAQ AHMAD Peter G. Riddell.p 653-655. 430."الثعلبی، ابو اسحاق احمد"
431. THAWAB Rafik Berjak.p 655. 431."ثواب"

432. TOLERANCE
Irfan A. Omar.p 655-657. 432."تسامح"
433. TRANSLATION AND THE QURAN
Afnan H. Fatani.p 657-670. 433.ترجمه و قرآن
434. TRUST IN GOD, see: tawakkul 434.اعتماد به خدا، نک: "توکل"
435. TUBBA
Brannon Wheeler.p 670-671. 435."توبه"
436. TUFAN
Oliver Leaman.p 671. 436."طوفان"
437. TURN AWAY FROM, see: iltifat 437.روگرداندن از، نک: "التفات"
- U**
438. ULUL-AMR
Asma Afsaruddin.p 672-673. 438."اولوالأمر"
439. UMM AL-KITAB, see: Mother of the Book 439."أمّ الكتاب"، نک: مادر کتاب
440. UMMUHAT AL-MUMININ
Kecia Ali.p 673-674. 440."أمهات المؤمنین"
441. UZAYR
Brannon Wheeler.p 674-675. 441."عزیر"
- V**
442. VEIL
Bahar Davary.p 676-677. 442.حجاب
- W**
443. WAHY, see: revelation 443."وحی"، نک: وحی
444. WALI ISSUES OF IDENTIFICATION
Oliver Leaman.p 678-682. 444.راه‌های شناسایی "ولی"
445. WALI / WALAYA / WILAYA
Arzina R. Lalani.p 682-686. 445."ولی / ولیّ / ولایة"
446. WAR AND VIOLENCE
Asma Afsaruddin.p 686-692. 446.جنگ و خشونت
447. WARNER, see: nadhir 447.هشداردهنده، نک: "نذیر"
448. WASWAS
Andrew Rippin.p 693. 448."وسواس"
449. WATER, see: natural world and the Quran 449.آب، نک: جهان طبیعی و قرآن

450. WEALTH
Yasien Mohamed.p 693-695. 450. ثروت
451. WOMEN
Bahar Davary.p 695-698. 451. زن
452. WUDU, see: ablution 452. وضو"، نک: شستشو
- Y**
453. YA SIN
Rafik Berjak.p 699-700. 453. "یس"
454. YAHYA
H. Chad Hillier.p 700-701. 454. "یحیی"
455. YAJUJ WA MAJUI
Brannon Wheeler.p 701-702. 455. "أجوج ومأجوج"
456. YAQUB (JACOB)
Brannon Wheeler.p 702-703. 456. "يعقوب"
457. YAWM
Rafik Berjak.p 703-705. 457. "یوم"
458. YUNUS
Brannon Wheeler.p 705-706. 458. "یونس"
- Z**
459. ZABUR
Bilal Go" kkr.p 707. 459. "زبور"
460. ZAHIR
Oliver Leaman.p 707-711. 460. "ظاهر"
461. ZAKI / ZAKA
Rafik Berjak.p 711. 461. "زکی / زکو {ة}"
462. ZALAMA
Rafik Berjak.p 711. 462. "ظلم"
463. ZAMZAM
Colin Turner.p 711. 463. "زمزم"
464. ZAWJ / AZWAJ
Rafik Berjak.p 712. 464. "زوج / أزواج"
465. ZINA
Oliver Leaman.p 712-713. 465. "زنا"
466. ZUBANIYYA
Rafik Berjak.p 713. 466. "زبانیه"
467. ZUHD
Oliver Leaman.p 713. 467. "زهد"
468. ZULAYKHA
468. "زلیخا"

بررسی

هدف ما معرفی دایرةالمعارف، ارائه کامل مدخل‌های آن (مدخل شناسی) همراه با بررسی چگونگی انتخاب و چینش مدخل‌ها می‌باشد و نقاط قوت و برخی نقاط ضعف کتاب را بیان می‌کنیم.

اول: نقاط قوت

1. توجه به مذهب شیعه و شخصیت‌های آن: ذکر مدخل‌های: "شیعة"، "غدیرخم"، "امام/ امامة"، "الخویی، آیت الله العظمی سید ابوالقاسم"، "الرازی، فخرالدین"، "شیخ مفید"، بررسی "تقلید شیعی"، "اولوالأمر"، راه‌های شناسایی "ولی"، "ولی/ ولیّ/ ولایة"، "اهل البيت"، "علی بن ابیطالب".

منظور در این جا نوع انتخاب مدخل‌هاست؛ نه تأیید محتوای مقاله‌ها؛ زیرا این بررسی باید در جای خود به انجام برسد.

2. ارائه اکثر مداخل در قالب واژه قرآنی

چون هدف کتاب معرفی بیشتر قرآن به کسانی است که سابقه ذهنی از اسلام و کتاب آن ندارند، مداخل‌ها بیشتر بر اساس ارائه واژه قرآنی انتخاب شده‌اند و ترجمه آن درون مقاله آورده شده است تا مخاطب ارتباط بهتری با قرآن پیدا کند.

3. زبان ساده و حجم کم مداخل‌ها در مقایسه با کارهای مشابه

یکی از اصول انتخاب مدخل در دایرةالمعارف، کوتاه و رسا بودن معنای آن است که در این جا به خوبی رعایت شده است. در این جا بیشتر مداخل‌ها تک‌واژه‌ای‌اند. حجم بیشتر مداخل‌ها حدود یک صفحه، کمتر یا بیشتر، است و تلاش شده موارد تکراری و ارجاع‌پذیر، به مدخل مناسب ارجاع داده شود.

دوم: نقاط ضعف

1. توضیح ندادن شیوه انتخاب موضوعات

نویسنده در مورد شیوه انتخاب موضوعات توضیحی نمی‌دهد و مشخص نیست ملاک انتخاب چه بوده است! اگر اهمیت آن موضوع در پژوهش قرآنی ملاک باشد، چرا برخی موضوع‌های فرعی نسبت به قرآن مانند "فرقه احمدیه" یا "بهایی" آورده شده است، اما نشانی از موضوع با اهمیتی چون "مراتب ایمان و کفر" دیده نمی‌شود؛ و اگر ملاک صرف وجود آن واژه اصلی در متن است، چرا بعضی واژه‌ها آمده و برخی دیگر نیامده است، مانند کلیدواژه "ایران" که در لابه‌لای کتاب نزدیک به ده مرتبه تکرار شده، اما در این جا اصلاً نیامده است، در حالی که "شاه ایران" که فقط یک جا به کار رفته، آورده شده است.

2. نام‌گذاری کتاب

اگرچه این کتاب به عنوان یک دایرةالمعارف شناخته می‌شود، اما نوع نام‌گذاری آن (The Qur'an: an Encyclopedia) به گونه‌ای است که نمی‌توان عنوانش را "دایرةالمعارف قرآن" ترجمه کرد؛ زیرا به شکل ترکیب اضافی نیامده است، ("دایرةالمعارف قرآن" معادل "Encyclopaedia of the Quran" است که عنوان کتابی است که در لایدن 2001 - 2005 چاپ شده است و گویا نویسنده این کتاب برای تمایز میان دو کتاب، چنین عنوانی را برای اثر خود انتخاب کرده است). آن چه می‌توان از هدف نویسنده فهمید، این است که کلیاتی از مفاهیم و اصطلاح‌های قرآنی، به شکل دایرةالمعارفی عرضه شود. ترجمه تحت‌اللفظی عنوان کتاب: "قرآن: یک دایرةالمعارف" است و همان گونه که گفته شد، طبق قاعده، منظور خلاصه‌ای از قرآن به شکل یا در قالب دایرةالمعارف است.

3. ابهام در چگونگی انتخاب مدخل‌ها

سرویراستار محترم در مورد چگونگی انتخاب مدخل‌ها و این که آیا همه را خود انتخاب کرده یا این بر عهده هیات تحریریه یا در اختیار نویسندگان بوده، توضیح چندانی نداده است.

4. استفاده نکردن از نویسندگان متبحر در پژوهش‌های قرآنی

عرصه مطالعات و پژوهش‌های قرآنی یکی از وسیع‌ترین عرصه‌های پژوهش در سرتاسر جهان به شمار می‌رود. دانشمندان بسیاری در آیین‌ها و مذاهب مختلف مشغول ارایه نظرات مختلف در مورد علوم قرآنی، تفسیر و... هستند، ولی در این کتاب اثری از آن‌ها یافت نمی‌شود، بلکه به عکس بر اساس اقرار اولیور لیمن در مقدمه، از برخی افراد بی‌دین (ملحد) نیز استفاده شده است. سرویراستار در مقدمه، وجه مشترک نویسندگان مدخل‌ها را "علاقه" به مباحث قرآنی بیان می‌کند؛ امری که برای یک دایرةالمعارف علمی چندان کافی به نظر نمی‌رسد.

جالب این است که از خود مستشرقان قرآن‌پژوه مشهور غربی نیز ردپای چندانی وجود ندارد. دیگر این که از میان تمام قرآن‌پژوهان معاصر و مسلمان، محمد آرکون مورد توجه قرار گرفته است؛ آن هم به شکل اختصاص یک مدخل به او؛ امری که با توجه به افکار و اندیشه‌های آرکون نشان دهنده نوعی نگاه خاص و یک طرفانه به قرآن و نوع فهم از آن را دارد، زیرا آرکون در اذهان علمی جهان اسلام فردی متأثر از افکار و اندیشه‌های مستشرقان و غربیان شمرده می‌شود (ر.ک. به: قرآن‌پژوهی خاورشناسان، ش 3، مقاله قرآن و چالش‌های معاصر، محمد آرکون، نقد و بررسی، محمد علی رضایی اصفهانی).

5. یک‌نواختی نبودن روش ارجاع مدخل‌ها: برخی از مدخل‌ها که اصطلاح

قرآنی است به مدخل‌های ترجمه شده به انگلیسی ارجاع داده شده است، مانند مدخل "وضو" که به "شستشو" ارجاع داده شده است، در حالی که مدخل‌های بسیاری از واژه انگلیسی به اصطلاح قرآنی‌اش ارجاع داده شده است، مثل مدخل

نخست که "Aaron" به "Harun" ارجاع داده شده یا مدخل Angel (فرشته) که به مدخل malak (ملک) ارجاع داده شده است. این مسئله می‌تواند نشانگر نوعی نگاه پیش‌فرضانه به مفاهیم قرآنی باشد؛ زیرا آن جا که نوعی ذهنیت در مورد یک مفهوم بوده، تلاشی برای اصلاح آن نشده و با همان مدخل معرفی شده است.

6. نبود نظام جامع و مانع انتخاب مدخل

جمع شدن تمام کلید واژه‌ها و موضوع‌های مرتبط در یک دائرة المعارف، جزو نقاط مثبت آن به شمار می‌رود، اما مشخص نیست که در یک دائرة المعارف تک جلدی - مثل اثر حاضر - که باید فشرده‌ایی از مفاهیم مربوط به قرآن در آن جمع‌آوری شود، چرا مدخل‌هایی یافت می‌شود که هیچ ارتباط مستقیمی با مباحث و مفاهیم قرآنی ندارد؛ مثلاً انتخاب یک مدخل به نام یکی از بهایان که شهرت زیادی هم در طبقه دانشمندان و قرآن‌پژوهان جهان اسلام ندارد، چون "نورسی، سعید" چه پشتوانه علمی دارد؛ همین طور مدخلی مانند "عبدالرئوف، السنخیلی" که یکی از دانشمندان مالزیایی بود. اگر این کتاب، دایرةالمعارف دانشمندان جهان اسلام بود جای داشت این مدخل در کنار دیگر دانشمندان مسلمان آورده می‌شد؛ اما در شرایطی که بسیاری از دانشمندان و به خصوص مفسران بزرگ مسلمان جایی در مدخل‌های این دایرةالمعارف ندارند، ذکر چند نفر خاص کاری غیرعلمی است.

اشکال دیگر در این زمینه آن است که مدخل‌هایی وجود دارد که در برابر مدخل دیگر باید تعریف شود تا غرض حاصل شود، اما چنین نشده است، مثلاً با وجود مدخلی مثل «آسمان» باید مدخلی به نام «زمین» نیز آورده می‌شد، یا اینکه اگر "انجیر" اهمیتی برای ذکر داشت، زیتون، خرما، عدس و ده‌ها کلیدواژه دیگر نیز باید آورده می‌شد.

7. استفاده نکردن از املای عربی/ قرآنی واژگان: زمانی که کلمه و جمله‌های مشخص و موجود از یک زبان خاص، پایه یک پژوهش باشد، باید برای دریافت بهتر خواننده، خود آن واژه نیز در پژوهش آورده شود مثلاً در برابر مدخل "Alaq" چند احتمال وجود دارد: 1- علك به فتح عین 2- علك به سکون عین 3- علق و... یا مثل مدخل "Ahqhf" که مشخص نیست دقیقاً منظور احکاف است یا احقاف یا احقف، اگر املای عربی و قرآنی آن داخل دو کمان آورده می‌شد یا دست کم آوانگاری می‌شد، این مشکل پدید نمی‌آمد.

8. یک‌نواخت نبودن روش انتخاب مدخل‌ها

اگر بنا بود که مدخل‌ها بر اساس مصطلح قرآنی‌اش آورده شود، چرا در موارد زیادی از معادل انگلیسی آن واژه استفاده شده است، مثلاً مدخل "روزه" به شکل واژه معادل انگلیسی آورده شده، در حالی که مدخل مربوط به نماز با نام قرآنی یعنی "صلوة" آورده شده است. در واقع پرسش اصلی این است که چرا نویسندگان یا ویراستاران از الگوی اصلی که انتخاب مدخل‌ها بر اساس اصطلاح قرآنی است و جزو نقاط قوت این اثر به شمار می‌رود، تخطی نموده است!

9. نبود بسیاری از مفاهیم اصلی قرآنی میان مدخل‌ها

"دایرة المعارف" در هر موضوعی، به کتابی گفته می‌شود که تمام مفاهیم و موضوع‌های ریشه‌ای و زیربنایی آن موضوع کلی را دربرگیرد؛ اما در این دایرة المعارف جای خالی موضوع‌های بسیاری مانند ایمان، شرک، عبادت، جهاد، هدایت، نفاق، بنی اسرائیل و بسیاری از واژه‌های دیگر که در فهم قرآن با اهمیت هستند و معمولاً در آیه‌های بسیاری نیز تکرار شده‌اند، به چشم می‌آید و مشخص نیست به چه دلیل در این کتاب نیامده‌اند، از این رو حتی می‌توان در اطلاق دایرة المعارف به این کتاب تردید نمود. این درحالی است که برخی واژه‌ها که

حتی برای یک بار در قرآن ذکر نشده و ربط مستقیمی با معانی قرآن ندارد، به عنوان مدخل آورده شده است، مانند مدخل "پول"، "جنگ"، "خشونت"، "نورسی، سعید" و ... .

10. بی‌دقتی در نگارش درست واژگان قرآنی

در برخی مدخل‌ها تای گرد آخر، کلمه به شمار آمده و معادل آن در املائی انگلیسی به دقت رعایت شده است، مثلاً در مدخل "صلوة" معادل تای گرد حرف "T" آمده (Salat)، در حالی که در دیگر موارد یک حرف "A" آمده است، مثلاً در مدخل "طاعة" یا "طهارة" که مشخص نیست کدام روش پذیرفته شده است؛ اما اشکال اصلی در مدخل چهارصد و شصت و یکم است که کلمه دوم "Zaka" آمده که به یقین منظور "زکوة" است، وجه معادلی برای تای گرد آورده نشده است. این در حالی است که معادل حرف تای کشیده نیز همان گونه (با حرف T) آمده است، مثل مدخل "تابوت" که "tabut" آمده است.

این بی‌دقتی در معادل گذاری الف در نگارش انگلیسی و تمایز آن با حرکت فتحه نیز دیده می‌شود، مانند: "zalama" که معادل "ظَلَمَ" به فتح هر سه حرکت است، حرف A معادل حرکت فتحه آمده و در مدخلی مانند: "Ad" حرف A با علامت " ' " معادل الف در عربی آمده و معادل "عاد" است؛ با این حال در مدخل‌هایی مانند "Ahqaf" حرف A دوم، باید معادل الف "أحقاف" باشد، اما ممکن است خواننده انگلیسی زبان، آن را "أحقف" بخواند.

واژه محمد نیز در همه مدخل‌ها Muhammad آمده که حرکت میم دوم در آن فتحه است، اما مشخص نیست که چرا در مدخل دویست و بیست و هفتم که به سیصد و هشتاد و پنجم (محمد بن ادريس الشافعي) ارجاع داده شده، muhammed به کسر میم آمده است!

با توجه به بیگانگی کامل زبان انگلیسی و عربی و آشنایی کم اکثر مستشرقان با زبان قرآن کریم، بهتر بود از نگارش عربی واژگان نیز استفاده می‌شد تا زمینه اشتباه و سوءفهم برای خواننده پیش نیاید. چه این که بسیاری از برداشت‌های نادرست مستشرقان - با پذیرش حسن نیت - به خاطر ناآشنایی با زبان قرآن و کتاب‌های اسلامی است.

11. بررسی قرآن با روش‌های بررسی عهدین

قرآن کریم آخرین کتاب نازل شده است و به دلایل بسیاری، تفاوت‌های جوهری بسیاری با کتاب مقدس موجود دارد؛ اما مستشرقان و قرآن‌پژوهان غربی در بسیاری از نگاه‌هایشان اصرار دارند آن را با روش پژوهش کتاب مقدس، بررسی نمایند. این نکته حتی در چگونگی انتخاب مدخل‌ها نمایان است. انتخاب مدخل "قانونی" نمونه روشن این نکته است. (Canonization) یا (قانونی کردن / رسمیت‌بخشی به کتاب مقدس)، عبارت است از فرآیندی که به دنبال آن اقتدار کتاب مقدس به عنوان سازه‌ایی کاملاً مشخص از متون مقدس پذیرفته شد. اقتباس این فرایند و تطبیق آن بر قرآن کریم اثری جز نگاه و در پس آن فهم نادرست از این کتاب آسمانی را برجای نمی‌گذارد. بشری بودن متن مقدس، امکان کم یا زیاد داشتن آن، نبود اصالت تاریخی کتاب و بسیاری دیگر از عمده گفته‌های مستشرقان پیرامون قرآن، از لوازم یا تبعات مفاهیمی چون قانونی کردن متن مقدس است.

12. دخالت دادن ذهنیت و پیش‌فرض‌های غیر علمی

مقاله‌ی دایرةالمعارفی باید از فرضیات و باورهای غیرعلمی و عامیانه خالی باشد، نوع انتخاب عنوان و مدخل‌های آن نیز باید چنین باشد، اما در این دایرةالمعارف شاهدیم که به رغم ادعای سرویراستار مبنی بر این که هر مدخل یا

اصطلاح تخصصی در جای خود آمده، انتخاب عنوان‌ها و مدخل‌ها دچار نقص است. برای مثال یکی از ادعاهای مستشرقان و بسیاری از مبانی فکری سیاسی جهان غرب معرفی اسلام به عنوان دین خشونت و جنگ طلب است؛ واژه‌ی لاتین "Islamophobia" یکی از واژه‌های پرکاربرد در دنیای امروز شده است؛ البته مستشرقان و غربیان متعصب بیشتر از واژه‌های اصلی چون "war", "violence" و... استفاده می‌کنند که متأسفانه در این کتاب نیز به عنوان مدخل آورده شده است؛ این در حالی است که خود قرآن کریم، اسلام و پیامبر آن را رحمت و برکت برای جهانیان - نه تنها مسلمانان - معرفی می‌کند: این اشکال زمانی پررنگ‌تر می‌شود که مدخل دیگری با عنوان "قتال" نیز وجود دارد، اما از واژه اصلی "جهاد" که مفهوم ریشه‌ای قرآنی و دارای بار مثبت می‌باشد، اثری در میان مدخل‌ها نیست.

نتیجه

کتاب "قرآن: یک دایرةالمعارف" اگر چه از آن دید که تلاشی جدید برای ارائه مفاهیم قرآنی به مخاطب ناآشنا با کتاب و حیانی مسلمانان است، تقدیر کردنی می‌باشد؛ اما با وجود نقاط مثبت، به خاطر غیرحرفه‌ای بودن ویراستار و برخی نویسندگان در عرصه قرآن و تفسیر، استفاده نکردن از قرآن‌پژوهان بزرگ جهان اسلام و دخالت دادن ذهنیت و پیش‌فرض‌های رایج در اذهان مستشرقان، دچار اشکال‌ها و کاستی‌هایی شده که بررسی و نقد مطالب و مقاله‌های آن را امری گریزناپذیر می‌سازد.

منابع:

قرآن: یک دایرةالمعارف، الیور لیمن، راتلج.

The Qur'an: an Encyclopedia, Oliver Leaman, Routledge